

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ САКРАЛЬНИХ СПОРУД

Зоряна Василько

Львівський національний університет імені Івана Франка

Складовою частиною української народознавчої лексики є назви сакральних споруд. Номінації на позначення храмів, церков, що містять національно-культурну специфіку, сьогодні викликають особливий інтерес мовознавців у сфері лінгвокраїнознавства. Вагому роль в утворенні еклезіонізмів відіграють історія релігії, топоніміка місцевості, народні звичаї та ін.

Ключові слова: християнство, назви сакральних споруд, еклезіонізми, еортоніми, топоніми, антропоніми.

Вагому роль у формуванні високої культури наших предків відіграла релігія. Звичаї і традиції, що дійшли до нас від часів Київської Русі, тісно переплетені з дохристиянськими віруваннями і обрядами та становлять унікальну, неповторну культуру українського народу. Християнство, що виникло понад 2000 років тому, вплинуло на його менталітет, знайшло закономірний відбиток у мовній картині світу, сформувало свою своєрідну лексику на позначення сакральних споруд.

Еклезіонізми – лексеми на позначення сакральних споруд – є вагомою частиною словникового складу української мови. Зі зростанням інтересу мовознавців до лінгвокраїнознавчої науки особливу увагу привертають номінації на позначення храмів, церков, що відображають національно-культурну специфіку.

Храми, які споруджували князі, громади, а згодом свій внесок у їхнє будівництво зробило українське козацтво, були захистом для селян і міщан під час нападів ворогів. Вони були і залишаються місцем урочистостей, обрядів та ритуалів. Ті з них, що вціліли, сьогодні є цінними пам'ятками культури та архітектури, тим старовинним, що, „будучи в свій час новим, визначало якусь головну синтезу своєї доби, що знаменує характер минулої давнини, її прояв. Тому старовинне цікаве і дороге нам як спадкоємцям культури минулих епох” [2: 149]. Вони приваблюють туристів і пересічних українців, а їхні назви, що є яскравим пластом української церковної термінології, відображають словесну культуру і філософію народного мислення.

Усі еклезіонізми представлені такими лексемами, як *собор, костел, церква, каплиця, монастир*, що є різновидами сакральних споруд, які відрізняються за типом організації і розмірами.

Вагому роль в утворенні еклезіонізмів відіграють історія релігії, топоніміка місцевості, народні звичаї та ін. Відповідно до способу творення того чи іншого еклезіонізма, усі назви сакральних споруд можна поділити на групи:

- 1) назви, які походять від топонімів (*Почаївська лавра*);
- 2) назви, які походять від антропонімів (*Андріївський собор; церква Кирила і Мефодія*);

- 3) назви, які походять від еортонімів (*церква Вознесення Господнього; церква Благовіщення*);
- 4) назви на честь історичних подій (*каплиця в честь проголошення самостійної України*).

Нерідко на формування назв сакральних споруд впливало місце, де їх будували, особливо, якщо таке місце мало славу як очищувальне або як місце, яке притягувало певну силу. Тут відігравали роль повір'я місцевого населення.

На еклезіонізми відчутний вплив мали також так звані „язичницькі” топоніми, які сформувалися внаслідок внутрішніх і міжнародних стосунків ще за часів Київської Русі, – це назви шляхів у регіоні та історичних місцевостей. Встановлення цих історичних шляхів дає можливість пояснити розташування, а відповідно й назви багатьох історичних пам'яток, які є невід'ємною частиною автохтонної традиції.

Іноді назва церкви відображає історичну епоху, в яку вона була збудована. Сьогодні, наприклад, не можна було б назвати церкву *Десятинною*, бо такого податку, як *десятина*, не існує.

Свій відбиток на найменування церков наклали також тенденційні віяння сакрального будівництва, яке пройшло шлях від наслідування давніх будівель до початку традиційного будівництва з опорою на візантійську традицію, з якої було прийнято і сам обряд, та поєднання її з тисячолітнім досвідом сакрального будівництва в Україні.

Однією з особливостей мовної картини світу українців є відображення у назвах церков еортонімів. Їх покладено в основу назв багатьох церковних споруд. Відомо багато випадків, коли церкви давали назву, яка відповідала певному релігійному календарному святу, в день якого відбувалося її освячення. Це переважно були дні, на які припадали найбільші свята, напр.: *церква Успення Пресвятої Богородиці, церква Воздвиження Чесного Хреста, церква Вознесіння Господнього, церква Різдва Пресвятої Богородиці, церква св. Івана Хрестителя*.

В українському народі високо шанували культ Богородиці. Її покровительство узгоджувалося з визвольним рухом. Першу церкву на честь Покрови козаки збудували 1659 року в Чортомлицькій Січі. Як стверджує Д.І. Яворницький, за час існування Січі на Запоріжжі було тринадцять *церков Покрови Богородиці*, вісім – *святого Миколая* і три – *архистратиґа Михайла* [5: 108]. У Києві на Золотих воротах Ярослав Мудрий збудував *церкву Благовіщення* [4: 382]. На честь Христа на горі Тавор була збудована у 1923 році *базиліка Преображення Господнього*, а в Чернігові – *Свято-Спасівський собор*. Наприкінці XI ст. хрестоносці знайшли на горі Тавор кілька церков і монастирів, та в XIII ст. прийшли мусульмани і все знищили. Тоді Єрусалимський патріарх Кирило II 1860 року на руїнах давньої церкви збудував новий *храм – Преображення Господнього* [4: 449].

На честь святих збудовано церкви: на Аскольдовій могилі – *святого Миколая*, у Перемишлянах – *українська католицька катедра святого Івана Хрестителя* та багато інших.

Багато церков мають ім'я святих, напр.: *церква Петра і Павла, церква Михайла, церква Андрія* та ін.

День, з яким пов'язана назва церкви, особливим чином відзначуваний церквою. У народі його називають *престольним празником* [3: 477]. Коментуючи будь-який еклезіонізм, слід звертати увагу на біблійне походження того чи іншого свята, яке

могло лягти в основу найменування храму, спробувати розкрити мотивацію, яка передбачає апеляцію до біблійного першоджерела, іноді варто згадати святописемні історії, які пов'язані з антропонімами, топонімами чи еортонімами.

Лінгвокраїнознавчий підхід до викладання української мови як іноземної передбачає паралельне вивчення культури. Один із способів ознайомити іноземців з нашими звичаями і традиціями полягає в цілеспрямованій семантизації культурного компонента значення слова, що може бути відображено в лінгвокраїнознавчому словнику.

-
1. Голобородько А., Матвеева Н. Свята і святі України: Словник-довідник. – К., 1991.
 2. Довженко О. Про архітектуру // Матеріали до „Поєми про море”. Твори: У 5 т. – К., 1966. – Т. 5.
 3. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К., 2006.
 4. Катрій Ю.А. Пізнай свій обряд. – Нью-Йорк, 1982.
 5. Скуратівський В. Святвечір: У 2 кн. – К., 1994. – Кн. 2.

THE NATIONAL-CULTURAL UNIQUENESS OF UKRAINIAN NAMES FOR SACRED EDIFICES

Zoryana Vasylko

Ivan Franko National University of L'viv

The names of sacral edifices are an integral part of Ukrainian ethnological vocabulary. The chosen designation of cathedrals and churches, which have national-cultural character are of special interest to linguists in the sphere of linguistic country studies. The history of religion, the characteristics of the territory, and national traditions all play an important role in the creation of the names of sacral edifices.

Key words: Christianity, names of sacral edifices, toponyms, anthroponomy.